

P

Phantai Narasingha: Reproduction in Contemporary Thai Society

Paramaporn Limlertsathien^{1*}

Abstract

This article aims to study the reproduction of Phantai Narasingha in present Thai society. The findings show that various forms of Phantai Narasingha reproduction can exemplify how traditions are created by applying and interpreting the local history in the new contexts. This reflects the condition of cultural dynamics which have been changed due to the social contexts, particularly the contexts of tourism and capitalism. These changes can be seen through the reproduction of amulets and films responding to the capitalism world or the organization of provincial tourism festivals such as ‘City of Honesty’, ‘Wedding Ceremony’, and ‘Marathon for Honesty’. Phantai Narasingha worship ceremony is another strategy used to create provincial identity through local historical tales. It can be said that these activities are all responding to the country’s tourism policy. Besides these, the reproduction of Phantai Narasingha has resulted in the community development in various aspects as well as building up people’s awareness which helps strengthen the community.

Keywords: Phantai Narasingha, reproduction, Thai society

¹ Department of Thai Language, School of Humanities and Applied Arts, University of the Thai Chamber of Commerce, Bangkok, Thailand.

* Corresponding author. E-mail: L.porama@ hotmail.com

พ

บทกวีอุรสิงห์: การผลิตซ้ำในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

ปรมาภรณ์ ลิ้มป์เลิศเสถียร^{1*}

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปรากฏการณ์การผลิตซ้ำเรื่องราวของพันท้ายนรสิงห์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน ผลการศึกษา พบว่า การผลิตซ้ำเรื่องราวพันท้ายนรสิงห์ ในรูปแบบต่าง ๆ ในสังคมปัจจุบันนั้น เป็นการชี้ให้เห็นวิถีคิดในการสร้างสรรค์ประเพณีขึ้นโดยประยุกต์จากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาตีความในบริบทใหม่ ทั้งสะท้อนให้เห็นภาวะของการพลวัตทางวัฒนธรรมที่แปรเปลี่ยนไปตามสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งบริบทการท่องเที่ยวและบริบททุนนิยม เห็นได้จากการผลิตซ้ำในรูปแบบของวัตถุมงคล ภาพยนตร์ ที่ตอบสนองโลกทุนนิยม หรือการจัดเทศกาลการท่องเที่ยวจังหวัดในรูปแบบ “นครแห่งความซื่อสัตย์” ที่มีทั้งงานวิวาท์ การวิ่งเพื่อความซื่อสัตย์ พิธีบวงสรวงพันท้ายนรสิงห์ ลักษณะข้างต้นเป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งในการสร้างอัตลักษณ์ของจังหวัดด้วยเรื่องเล่าประจำท้องถิ่น ซึ่งล้วนแล้วแต่ตอบสนองนโยบายการท่องเที่ยวทั้งสิ้น นอกจากนี้ การผลิตซ้ำเรื่องราวพันท้ายนรสิงห์ยังก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งช่วยสร้างสำนึกอัตลักษณ์ท้องถิ่นของคนในชุมชนจนกลายเป็นพลังสำคัญที่ทำให้ชุมชนแข็งแกร่งขึ้น

คำสำคัญ: พันท้ายนรสิงห์ การผลิตซ้ำ สังคมไทย

¹ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย กรุงเทพมหานคร

* Corresponding author. E-mail: L.porama@ hotmail.com

บทนำ

พันท้ายนรสิงห์ ถือเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ที่สำคัญคนหนึ่ง มีปรากฏชื่อในพงศาวดารอยุธยาฉบับต่าง ๆ โดยระบุตรงกันว่า พันท้ายนรสิงห์เป็นนายท้ายเรือพระที่นั่งเอกชัยในรัชสมัยสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 (พระเจ้าเสือ) ตามหลักฐานชุมนุมพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ (Damrong Rajanubhab, 1951) สรุปความได้ว่า พันท้ายนรสิงห์เป็นชาวบ้านนรสิงห์ แขวงจังหวัดอ่างทอง เป็นทหารของพระเจ้าเสือ เมื่อปี พ.ศ. 2247 พระเจ้าเสือเสด็จทางคลองสนามชัย ถึงตำบลโคกขาม พันท้ายนรสิงห์เป็นนายคัดท้ายได้ทำเรือพระที่นั่งเกยตลิ่งจนหัวเรือหัก ตามกฎหมายในสมัยนั้น พันท้ายต้องได้รับโทษถึงชีวิต แต่พระเจ้าเสือทรงอภัยโทษแต่อย่างไรก็ตาม พันท้ายนรสิงห์ได้ยืนยันที่จะรักษาพระราชกฤษฎีกาไว้ขอให้ประหารชีวิตตน พระเจ้าเสือจึงโปรดเกล้าฯ ให้ประหารพันท้ายนรสิงห์ ปัจจุบันบริเวณที่ประหารชีวิตพันท้ายนรสิงห์ คือ บริเวณริมคลองโคกขาม

คนสมัยปัจจุบันรับรู้และยกย่องพันท้ายนรสิงห์ว่าเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ ยึดมั่นกฎของบ้านเมืองแม้จะต้องแลกด้วยชีวิต ด้วยคุณลักษณะสำคัญดังกล่าวจึงทำให้เรื่องราวของพันท้ายนรสิงห์ถูกนำมาผลิตซ้ำในหลายสมัย และในรูปแบบที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังเกิดการตีความใหม่ หรือเกิดแนววิถีปฏิบัติใหม่ในบริบทสังคมปัจจุบันอีกด้วย

บทความนี้จึงมุ่งศึกษาปรากฏการณ์การผลิตซ้ำเรื่องราวของพันท้ายนรสิงห์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันว่า มีการผลิตซ้ำในลักษณะใด หรือมีการนำเรื่องของพันท้ายนรสิงห์ซึ่งถือเป็นเรื่องเล่าในท้องถิ่นมาปรับประยุกต์ใช้ในบริบทสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร

โดยแบ่งประเด็นการนำเสนอ ออกเป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

1. พันท้ายนรสิงห์ในบริบททางประวัติศาสตร์

เรื่องราวของพันท้ายนรสิงห์ อยู่ในประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 2 เป็นเรื่องพระราชพงศาวดารกรุงสยามจากต้นฉบับของบริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ และหนังสือพระราชพงศาวดาร ฉบับพิมพ์ ร.ศ. 120 ซึ่งเป็นพงศาวดารที่พระเจ้าอัยยกาเธอ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงเรียบเรียงโดยใช้พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระนพรัตน์ วัดพระเชตุพนเป็นต้นฉบับในการชำระเรียบเรียง (Department of Education, 2007)

Chitsa-nga (2014) ได้กล่าวถึงเรื่องราวของพันท้ายนรสิงห์ ที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระพนรัตน์ ว่าเป็นเรื่องที่ถูกแต่งเพิ่มขึ้นมาเมื่อครั้งการชำระในสมัยรัตนโกสินทร์ เพื่อต้องการทำลายความชอบธรรมของราชวงศ์บ้านพลูหลวง เรื่องราวเกี่ยวกับพันท้ายนรสิงห์ได้ถูกดึงมาเพื่อให้พระเจ้าเสือ ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์บ้านพลูหลวงนั้นดู “ขาดหลักธรรม” ในการปกครอง เอาแต่ใจตนเองฝึกไฟทางโลกีย์ แม้พันท้ายนรสิงห์เป็นขุนนางระดับกลางก็ยิ่งรู้จักกฎหมายบ้านเมือง เพราะฉะนั้น พันท้ายนรสิงห์จึงเป็นเรื่องราวที่ถูกนำมาใช้เพื่อลดพระเกียรติกษัตริย์ราชวงศ์บ้านพลูหลวง ซึ่งเป็นกลุ่มอำนาจเก่านั้นเอง

2. การผลิตซ้ำจากโคลงภาพพระราชพงศาวดารสู่การสร้างแบบเรียนและหนังสือการ์ตูน

การผลิตซ้ำ (Reproduction) เรื่องพันท้ายนรสิงห์ ในรูปแบบโคลงภาพพระราชพงศาวดาร

เกิดขึ้นโดยกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลือกสรรเรื่องในพงศาวดาร ให้ช่างเขียนรูปภาพประกอบโคลงที่เรียบเรียงโดยพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เพื่อนำไปประดับพระเมรุ ในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพาหุรัดมณีมัย กับพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าตรีเพ็ชรอุบลมอราช เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ และพระศพพระอัครชายาเธอพระองค์เจ้าเสาวภาคนารีรัตน์ ที่บริเวณท้องสนามหลวง

เนื้อหาในโคลงภาพพระราชพงศาวดาร มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวีรบุรุษทางประวัติศาสตร์ที่ได้รับการเลือกสรรทั้งกษัตริย์และขุนนาง เช่น สมเด็จพระนเรศวร สมเด็จพระสุริโยทัย และพันท้ายนรสิงห์ ดังนี้

ภูบาลบำเหน็จให้	โทษถนอม ใจนอ
พันไม่ยอมอยู่ยอม	มอดม้วย
พระโปรดเปลี่ยนโทษปลอม	พันรูป แทนพอ
พันกราบทูลทัดด้วย	ท่านทั้งฯ ประเพณีฯ
ภูมีปลอบกลับตั้ง	ขอบรร ไลยพอ
จำสั่งเพ็ชฌฆาตฟัน	พาดเกล้า
โชนเรือกับหัวเรือพัน	เส้นที่ ศาลแล
ศาลสืบทอดคุณเค้า	คติไว้ในสยาม

(Poetry narrating royal chronicle paintings, 1983, p. 64)

เนื้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพันท้ายนรสิงห์ สะท้อนให้เห็นคุณธรรมเรื่องความซื่อสัตย์ที่มีต่อกฎหมายของชาติบ้านเมืองได้เป็นอย่างดี แม้ว่าพระเจ้าเสือจะทรงประทานครุฑโทษให้ แต่พันท้ายนรสิงห์ก็ไม่ยอมรับในทางกลับกันยังคงยืนยันที่จะได้รับโทษประหารเพื่อรักษากฎและป้องกันคำครหาต่อพระมหากษัตริย์

อย่างองอาจ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า พันท้ายนรสิงห์ยอมเสียสละชีวิตเพื่อปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นตัวอย่างของข้าราชการที่ดี ควรมีความจงรักภักดี และเสียสละต่อพระมหากษัตริย์ หรืออีกนัยหนึ่งคือ แสดงให้เห็นบทบาท หน้าที่ ของพลเมืองดี ที่ควรมีต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

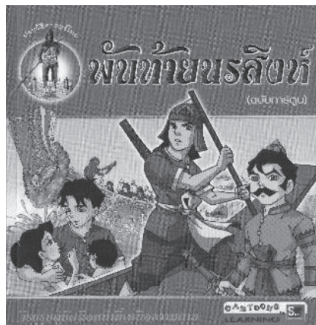
ดังที่ Sornsuvan (2007) กล่าวไว้ถึงบริบททางสังคมสมัยการสร้างโคลงภาพพระราชพงศาวดารนี้ว่า เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสความสนใจในประวัติศาสตร์ และต้องการใช้ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องในการปลูกฝังอุดมการณ์ของรัฐ โดยมุ่งเน้นให้เห็นความสำคัญของ “รัฐชาติ” ทุกคนที่อยู่ภายใต้รัฐเดียวกัน ไม่ว่าจะ เป็นขุนนางชั้นผู้น้อย สามัญชน หรือผู้หญิง ล้วนมีหน้าที่ต่อรัฐ สามารถทำคุณกับบ้านเมืองโดยการแสดงความรักชาติได้ โดยใช้ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องแสดงตัวอย่างที่ดั่งงามและปลูกฝังความคิดดังกล่าว

จากการศึกษาของธนพงศ์ จิตสง่า พบว่า มีการนำเรื่องพันท้ายนรสิงห์มาสร้างเป็นแบบเรียนหลายสมัย นับตั้งแต่สมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี แบบเรียนวิชาภาษาไทยตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2483-ปัจจุบัน จึงมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อสร้างแนวคิดชาตินิยม ที่เน้นเรื่องความยิ่งใหญ่ของ “ชาติ” มุ่งปลูกฝังอุดมการณ์ความรักชาติ และให้เห็นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ (Chitsa-nga, 2014)

นอกจากนี้ ในปัจจุบันยังมีการพิมพ์หนังสือการ์ตูนเรื่องพันท้ายนรสิงห์อีกด้วย การใช้แบบเรียน และหนังสือการ์ตูนดังกล่าวสะท้อนให้เห็นการ “เลือกสรร” ของภาครัฐ และผู้ผลิตหนังสือเยาวชน โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของภาครัฐ ตามแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2550-2559 ที่ใช้วัฒนธรรมสร้าง

มูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคม ดังนั้น จะเห็นได้ว่า จากการนำเรื่องพันท้ายนรสิงห์มาผลิตซ้ำ ในรูปแบบของแบบเรียนและการตูนดังกล่าว สะท้อนให้เห็นวิถีคิดของผู้สร้างได้สองมิติ มิติแรก คือ การนำเรื่องในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาพัฒนาให้กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม ส่วนมิติที่สอง ได้แก่ การนำเรื่องพันท้ายนรสิงห์มาเป็นเครื่องมือในการสอน

แทรกแนวคิดชาตินิยมให้กับประชาชนซึ่งเป็นการผลิตซ้ำที่มีวัตถุประสงค์ให้เยาวชนของชาติเป็นพลเมืองในอุดมคติตามแบบที่รัฐและคนในสังคมทั่วไปต้องการ นั่นคือ การเป็นพลเมืองดียึดมั่นในสถาบัน ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์เฉกเช่นเดียวกับวีรบุรุษในประวัติศาสตร์

ภาพที่ 1 ตัวอย่างหนังสือการ์ตูนพันท้ายนรสิงห์

3. การผลิตซ้ำภาพยนตร์เรื่อง “พันท้ายนรสิงห์” กับบริบทของสังคม และการเมือง

ตำนานวีรบุรุษอมตะของคนไทย “พันท้ายนรสิงห์” ผ่านการผลิตซ้ำในรูปแบบของสื่อละครและภาพยนตร์มาหลายสมัย เริ่มจากการจัดแสดงละครเวทีในยุคแรก ในปี พ.ศ. 2487 และมีพัฒนาการด้านการแสดงมาเป็นละครเวที ละครโทรทัศน์ จนกระทั่งมาในปี พ.ศ. 2558 ได้กลับมาเผยแพร่ในรูปแบบภาพยนตร์อีกครั้ง โดยมี หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล กำกับการแสดง

เนื้อเรื่องพันท้ายนรสิงห์ในปี พ.ศ. 2558 แม้จะมีการเพิ่มเรื่องราวการประลองฝีมือเพื่อแย่งชิงหญิงสาว เพื่อสร้างอรรถรสให้เห็นบุุขชนวิสัยบ้างก็ตาม แต่ผู้กำกับยังคงแก่นเรื่อง “ความซื่อสัตย์” ไว้เป็นประเด็นสำคัญที่สุด ดังจะเห็นได้จากการสร้าง

ภาพลักษณ์ให้พันท้ายนรสิงห์ เป็นนายทหารผู้จงรักภักดี ที่พร้อมเคียงบ่าเคียงไหล่ และถวายชีวิตให้กษัตริย์ที่ตนมอบความจงรักภักดีให้ ทั้งนี้ จะสังเกตได้จากข้อความในใบปิดภาพยนตร์ ที่โปรยข้อความสำคัญว่า **“อยู่เพราะความจงรัก ตายเพราะความภักดี”** เพื่อเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้อย่างครบถ้วน

การผลิตซ้ำในครั้งนี้อยู่ในสมัยรัฐบาลของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เมื่อบ้านเมืองตกอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลทหาร ซึ่งทหารต้องมียุทธการณสูงสุด คือ ปกป้อง รักษา ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ผนวกกับฐานะทางสังคมของผู้กำกับภาพยนตร์ คือ หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล ที่เป็นผู้คร่ำหวอดกับการผลิตภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ (Historical Film) เพื่อเทิดพระเกียรติสถาบันพระมหากษัตริย์มาอย่างต่อเนื่องในช่วงระยะเวลาดังกล่าว การผลิตซ้ำครั้งนี้

จึงมีนัยสำคัญทางบริบทสังคมและการเมืองอย่างเห็นได้ชัด

หากมองสภาพสังคม การเมือง ตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา จะเห็นได้ว่าสังคมไทยได้เกิดวิกฤตการณ์การแตกแยกทางอุดมการณ์ความคิด โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังรายงานการวิจัยของ Limlertsathien (2016) ที่สรุปว่า แนวคิดที่พบเป็นลำดับสุดท้าย คือ แนวคิดเชิดชูสถาบันชาติ ศาสน์ กษัตริย์ เป็นแนวคิดที่พบเฉพาะในร้อยกรองสมัย พ.ศ. 2550-2555 เป็นช่วงที่ประเทศเกิดกระแสชาตินิยมจนเกิดวาทกรรม “คลั่งชาติ” หรือ “รักชาติ” การรักและยึดมั่นในสถาบันหลักของชาตินั้นเป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถกระทำได้ แต่ควรต้องวิเคราะห์ข้อมูลให้ลึกซึ้งว่ามีคนกลุ่มใดแสวงหาผลประโยชน์จากการปลุกกระแสให้รักชาติหรือไม่

4. จากความซื่อสัตย์ สู่วัตถุมงคลและพิธีกรรม: จากโลกสามัญสู่โลกศักดิ์สิทธิ์

เรื่องราวของพันท้ายนรสิงห์ถูกนำมาผลิตซ้ำในหลายสมัย และมีรูปแบบที่แตกต่างกัน ดังจะเห็นได้จากแนวคิดเรื่องความซื่อสัตย์ได้พลวัตมาสู่เรื่องของ “ความซื่อสัตย์” “ความศักดิ์สิทธิ์” ซึ่งเป็นการตีความใหม่ หรือเกิดแนววิถีปฏิบัติใหม่ในบริบทสังคมปัจจุบันที่แตกต่างไปจากเดิม

วัตถุมงคลและพิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่ทำให้เรื่องเล่าหรือตำนานที่อยู่ในโลกศักดิ์สิทธิ์เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ผู้คนในสังคมจับต้องโลกศักดิ์สิทธิ์ได้อย่างแนบแน่น ในโลกสามัญ สัญลักษณ์เหล่านี้จึงทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างผู้นับถือและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน ช่วยให้ผู้นับถือเกิดความสบายใจ และเชื่อมั่นในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่า มีอยู่จริงและสามารถช่วยเหลือพวกเขาได้จริง

จากการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุมงคลเกี่ยวกับพันท้ายนรสิงห์ในปัจจุบัน พบว่า มีจำนวนมากส่วนใหญ่สร้างโดยคณะในนามว่า “ศาลพันท้ายนรสิงห์” โดยสร้างครั้งแรกในปี พ.ศ. 2519 ลักษณะเป็นเหรียญทองแดง มีรูปนูนพันท้ายนรสิงห์ โดยมีอนุภาคที่สำคัญ คือ การถือพาย ทำให้เรื่องเล่าของพันท้ายนรสิงห์เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ส่วนด้านหลังของเหรียญเป็นรูปหลวงพ่อสัมฤทธิ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของชาวโคกขาม

ในปีต่อ ๆ มา ทางคณะศาลพันท้ายนรสิงห์ก็ได้สร้างวัตถุมงคลพันท้ายนรสิงห์อย่างต่อเนื่อง เช่น ปี พ.ศ. 2547 ทางคณะศาลพันท้ายนรสิงห์ได้จัดสร้างพระผงพันท้าย และสติ๊กเกอร์ เพื่อระลึกครบรอบ 300 ปี พันท้ายนรสิงห์

ต่อมาในปี พ.ศ. 2556 ถือเป็นปีที่มีการจัดสร้างสัญลักษณ์ ที่เกี่ยวกับพันท้ายนรสิงห์ในหลายรูปแบบ มีทั้งเหรียญลักษณะต่าง ๆ ในชื่อรุ่นที่ว่า “รวย เพิ่มพูน” ธงแขวนหน้ารถ ครอบแก้ว นอกจากนี้ ยังมีรูปพันท้ายนรสิงห์ในลักษณะแก๊งเงิน จั๋วหยดน้ำ จั๋วรูปหัวใจ นอกจากนี้ มีเสื้อที่ระลึก และสติ๊กเกอร์รูปพันท้ายนรสิงห์ติดรถ เพื่อทำให้ทันสมัยสอดคล้องกับวัฒนธรรมประชานิยมมากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาวัตถุมงคลพันท้ายนรสิงห์สอดคล้องกับการศึกษาของ Sujchaya (2015) ที่พบว่า วัตถุมงคลที่เกิดขึ้นใหม่ในช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา มีการโฆษณาโดยใช้ข้อมูลคติชนสองประเภท ประกอบการสร้างความน่าเชื่อถือ ได้แก่ ประเภทแรก เรื่องเล่าหรือตำนานที่มา และประเภทที่สอง ความเชื่อในสรรพคุณของวัตถุมงคลและพิธีกรรมหรือวิธีการปฏิบัติบูชาแต่เดิม คนไทยไม่นิยมสร้างรูปเหมือนตัวบุคคล มักสร้างเป็นพระพุทธรูปแทนตัวบุคคลไว้บูชา ตั้งแต่สมัยรัชกาล

ที่ 4 เป็นต้นมา จึงเริ่มเปลี่ยนคตินิยมดังกล่าว มีการสร้างรูปปั้น เกรียงไกรเสมา และเกรียงไกรระลึก รูปพระมหากษัตริย์ พระภิกษุ หรือพระเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียง เพื่อเป็นที่ระลึกและปกป้องคุ้มครอง เช่น รูปหล่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วัดอินทารามวรวิหาร ปี พ.ศ. 2517

การตั้งชื่อรุ่นวัดดุมงคลพันท้ายนรสิงห์ เป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจ จะเห็นได้ว่าในปี 2556 นี้ ได้ปลุกเสกวัดดุมงคลพันท้ายนรสิงห์โดยให้ชื่อว่า **รุ่น รวย เพิ่มพูน** สะท้อนให้เห็นการปะทะสังสรรค์ระหว่างลัทธิศักดิ์สิทธิ์กับโลกทุนนิยมสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี จากการลงภาคสนามของผู้ศึกษา พบว่า มีร้านค้าจำนวนมากมีรูปเคารพพันท้ายนรสิงห์ไว้บูชา โดยวางไว้บนหิ้งต่างหาก เช่น ร้านส้มตำอุบล ที่อยู่ในซอยพันท้ายนรสิงห์ เจ้าของร้านได้กล่าวว่า “หากบูชาพ่อพันท้าย จะช่วยให้ค้าขายดีขึ้น”

นอกจากนี้ พันท้ายนรสิงห์ในปัจจุบัน ไม่เพียงแต่ช่วยเรื่องค้าขายเท่านั้น แต่ยังมีอำนาจช่วยเหลือผู้ที่นับถือในเรื่องต่าง ๆ อีกด้วย ซึ่งจะเห็นได้จากเรื่องเล่าต่าง ๆ มากมายที่เกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของพันท้ายนรสิงห์ เช่น การปรากฏตัวให้เห็นเมื่อมีคนมาลบล้าง หรือ การช่วยเหลือให้แคล้วคลาดจากภัยอันตราย หรือการขอเรื่องยศ ตำแหน่ง เมื่อสิ่งที่ขอลำเร็จตามความปรารถนา ผู้ที่มาบนบานก็จะนำไปถวาย ทั้งนี้มีความเชื่อว่า พันท้ายนรสิงห์ชอบเล่นโกศน ซึ่งในพงศาวดารไม่ปรากฏความเชื่อดังกล่าว ผู้ศึกษาสันนิษฐานว่าน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากละครเกี่ยวกับพันท้ายนรสิงห์ ที่ผู้แต่งมักแต่งเติมเนื้อหาให้พระเจ้าเสือ และพันท้ายนรสิงห์ ชอบเล่นกีฬาประเภทเดียวกัน คือ ตีไก่ ชกมวย ตามประสาชายไทยด้วยเหตุนี้ ในบริเวณศาลพันท้ายนรสิงห์ในปัจจุบัน จึงมีรูปปั้นไก่วางเรียงรายอยู่รอบศาลจำนวนมาก

ภาพที่ 2 บริเวณศาลพันท้ายนรสิงห์

(บันทึกภาพโดย: ปรมาภรณ์ ลิมป์เลิศเสถียร เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2559)

ดังนั้น สถานะของ “พันท้ายนรสิงห์” ที่ผูกติดอยู่กับความเชื่อลัทธิ ในปัจจุบันได้เพิ่มความเป็น “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ประจำท้องถิ่น ในฐานะ “ผู้อารักษ์” และ “ผู้บันดาล” ทั้งความสุขและความร่ำรวยให้กับผู้ที่นับถือ

ข้อมูลทางคติชนอีกประเภทหนึ่งที่มีส่วนทำให้ประวัติศาสตร์ หรือเรื่องเล่าต่าง ๆ เกี่ยวกับพันท้ายนรสิงห์เด่นชัดเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น นั่นคือ พิธีกรรมบวงสรวงพันท้ายนรสิงห์ ซึ่งภาครัฐเป็นผู้จัดขึ้นที่บริเวณศาลพันท้ายนรสิงห์ ตำบลโคกขาม อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ในวันขึ้น 9 ค่ำ และ 10 ค่ำ เดือน 3

ภาพที่ 3 งานบวงสรวงพันท้ายนรสิงห์

(บันทึกภาพโดย: ประมาภรณ์ ลิ้มเลิศเสถียร เมื่อวันที่ 17-18 กุมภาพันธ์ 2559)

จากพิธีบวงสรวงพันท้ายนรสิงห์ กล่าวได้ว่าเป็นประเพณีสร้างสรรค์ ที่ประยุกต์พิธีกรรมที่มีอยู่เดิม โดยนำมาใช้ในบริบทใหม่ เช่น เพื่อการท่องเที่ยวและการผลิตซ้ำ เพื่อสร้างความทรงจำร่วมให้กับท้องถิ่น ดังนั้น พิธีกรรมไม่ใช่เรื่องของปัจเจก หรือมีบทบาทหน้าที่ตอบสนองความต้องการของบุคคลแต่เพียงอย่างเดียวอีกต่อไป แต่พิธีบวงสรวงพันท้ายนรสิงห์ในปัจจุบัน ได้นำ “วัตถุทางวัฒนธรรม” ในอดีตมาเป็นต้นทุน เพื่อรื้อฟื้น เชื่อมโยงหรือสร้างความเชื่อขึ้นมาใหม่ จนกลายเป็นพิธีกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมในปัจจุบัน

พิธีกรรมบวงสรวงพันท้ายนรสิงห์เป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นจากความพยายามอ้างอิงหรือความพยายามในการสร้างอดีตที่มีความเป็นมาอันยาวนาน โดย

โยงเข้ากับสถานที่แห่งนั้น ซึ่งนอกจากจะอ้าง “อดีต” ให้มีความสัมพันธ์กับปัจจุบัน ทูตทางวัฒนธรรมหรือวัตถุทางวัฒนธรรม จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนในการสร้างสรรค์ประเพณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอ้างหรือเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่กับตำนานเพื่อสร้างความชอบธรรม เพิ่มความเก่าแก่แฝงด้วยความขลังให้กับพื้นที่แห่งนั้นให้กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความสามัคคี ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในฐานะที่มีความทรงจำร่วมกัน ทั้งนี้เพราะพิธีกรรมก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ผู้เข้าร่วม ดังคำกล่าวของ Nathalang (2004, p. 334) ที่ว่า “พิธีกรรมเป็นกลไกทางวัฒนธรรมในการ “รวมพลัง” สมาชิกในสังคมโดยเฉพาะในสังคมดั้งเดิมหรือสังคมประเพณี ตำนาน

ที่ใช้ในการอธิบายที่มาของพิธีกรรมซึ่งมักเกี่ยวข้องกับ
กับผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ จึงเป็นส่วนหนึ่งของ
กลไกทางวัฒนธรรมที่ใช้ในการสร้างขวัญกำลังใจและ
เอกภาพให้สังคม”

4.1 เรื่องเล่าพื้นบ้านกับการสร้างอัตลักษณ์ ของจังหวัด

นับตั้งแต่ปี 2557 เป็นต้นมา จากข้อมูลรายงาน
การประชุมของ Samutsakorn Province (2014)
ระบุว่า การท่องเที่ยวสมุทรสาครได้มีการผลักดันสร้าง
ภาพลักษณ์ จังหวัดสมุทรสาครให้เป็น “นครแห่งความ
ซื่อสัตย์” โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี 2559 ซึ่งได้มีการ
ผนวกกิจกรรมต่าง ๆ ไว้ด้วยกันใน “งานประจำปีศาล
พันท้ายนรสิงห์” ซึ่งมีทั้งงาน “วิวาท์แห่งความซื่อสัตย์
สัตย์รักจากนี้ชั่ววันดินร” และงาน “กิจกรรมเดิน-วิ่ง
พันท้ายนรสิงห์มินิ-ฮาล์ฟมาราธอน เมื่อวันที่ 14
กุมภาพันธ์ 2559

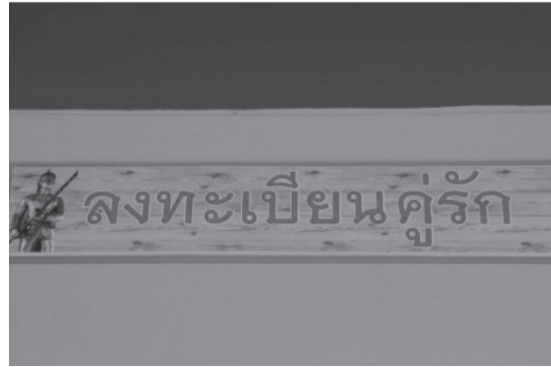
ดังนั้น จะเห็นได้ว่า พันท้ายนรสิงห์ ที่มีประวัติ
ชีวิตน่าสนใจควรแก่การเป็นแบบอย่าง ถูกสร้างขึ้น
ให้กลายเป็น “วีรบุรุษประจำจังหวัด” เพื่อดึงดูด
นักท่องเที่ยว สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับจังหวัด
สอดคล้องกับการศึกษาของ Meepakdee (2015) ที่
ศึกษาเรื่อง ตราประจำจังหวัด มุมมองจากสัตย์วิทยา
มาคาดิ ที่ได้กล่าวถึง การสร้างตราประจำจังหวัดกับ
การท่องเที่ยว ไว้ที่น่าสนใจว่า “ประเทศไทยอยู่ใน
ช่วงของการพัฒนาประเทศเพื่อไปสู่ประเทศที่มีความ
เจริญในทุกด้าน การเน้นในเรื่องของการท่องเที่ยวเพื่อ
ให้ได้มาซึ่งรายได้นั้น ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในพื้นที่
ดังนั้น ตราประจำจังหวัดจึงถูกนำมาสร้างความหมาย
ในแง่ของการท่องเที่ยวเพื่อชักจูงให้นักท่องเที่ยวเข้า
มาท่องเที่ยวในประเทศ หรือจูงใจและสนับสนุนให้

คนในประเทศท่องเที่ยวในประเทศของตนตามการ
รณรงค์ของ ททท.”

4.2 แนวคิด “ความซื่อสัตย์” วิธีคิดของรัฐ สุราษฎร์

การจัดงานวิวาท์แห่งความซื่อสัตย์ขึ้นที่บริเวณ
ศาลพันท้ายนรสิงห์ จัดขึ้นเพื่อสืบสานขนบธรรมเนียม
ประเพณีและวัฒนธรรมไทย สร้างความอบอุ่น ความ
เข้มแข็งและความผูกพันระหว่างสามิและภรรยา จาก
การจัดวิวาท์แห่งความซื่อสัตย์ดังกล่าว แสดงให้เห็น
การเลื่อนไหลของประเพณีราษฎร์ไปสู่ประเพณีของ
รัฐอย่างชัดเจน กล่าวคือ จากประเพณีการแต่งงาน
ซึ่งถือเป็นประเพณีระดับครอบครัวได้เปลี่ยนเป็น
การท่องเที่ยวที่เป็นงานระดับจังหวัดโดยการปรับ
ประยุกต์มาจากทุนทางวัฒนธรรมประเภทเรื่องเล่า
ดังที่ Nathlang (2015, p. 374) ได้กล่าวไว้ว่า

พิธีกรรมจำนวนมากจึงไม่ใช่พิธีกรรมระดับ
ชุมชนอีกต่อไป แต่กลายเป็นงานระดับจังหวัด ผู้จัด
งานก็ไม่ใช่ “คนใน” แต่ “คนนอก” ชุมชน การจัด
ประเพณีพิธีกรรมจำนวนมากทุกวันนี้ไม่ได้ได้อยู่มือของ
ชาวบ้านอีกต่อไปแต่จัดโดยองค์การบริหารส่วนตำบล
(อบต.) หรือองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.)
ผู้เป็นประธานในพิธีกรรมแทนที่จะเป็นผู้นำใหญ่ใน
ระดับหมู่บ้าน หมอขวัญ พ่อจารย์ หรือปู่จารย์ ก็เป็น
นายก อบต. นายก อบจ. ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือ
นายกรัฐมนตรี ทำให้ประเพณีของราษฎร์ กลายเป็น
ประเพณีของรัฐ นี่เป็นปรากฏการณ์ที่เป็นพลวัตของ
ประเพณีพื้นบ้านพื้นถิ่นในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา
ในแง่ที่เห็นได้ชัดเจนว่า **วัฒนธรรมถูกนำมาใช้
การท่องเที่ยว เศรษฐกิจ และการเมือง**

ภาพที่ 4 ภาพประชาสัมพันธ์งานวิวาห์แห่งความเชื่อสัตย์ (บันทึกภาพโดย: ประมาภรณ์ ลิ้มเลิศเสถียร เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2559)

บทสรุป

ความเชื่อเรื่องพันท่ายนรสิงห์ เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างของการแสดงให้เห็นวิถีคิดในการสร้างสรรค์ประเพณีขึ้นที่มีลักษณะของการผลิตซ้ำ ความเชื่อประเพณี วิถีปฏิบัติเดิมในบริบทใหม่

การผลิตซ้ำเรื่องพันท่ายนรสิงห์ในสังคมปัจจุบันสะท้อนให้เห็นภาวะของพลวัตทางวัฒนธรรมที่แปรเปลี่ยนไปตามสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งบริบทการท่องเที่ยวและบริบททุนนิยม เห็นได้จากการผลิตซ้ำในรูปของวัตถุมงคล ภาพยนตร์ ที่ตอบสนองโลกทุนนิยม หรือ การจัดเทศกาลการท่องเที่ยวจังหวัดในรูปแบบ “นครแห่งความเชื่อสัตย์” ที่มีทั้งงานวิวาห์การวิ่งเพื่อความเชื่อสัตย์ พิธีบวงสรวงพันท่ายนรสิงห์เป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งในการสร้างอัตลักษณ์ของจังหวัดด้วยเรื่องเล่าประจำท้องถิ่น ล้วนแล้วแต่ตอบสนองนโยบายการท่องเที่ยวทั้งสิ้น

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า แนวคิด “ความเชื่อสัตย์” ของพันท่ายนรสิงห์ ถูกขับเคลื่อนมาทุกยุคทุกสมัยทั้งบริบททางการเมืองตามแนวคิดชาตินิยม จนมาสู่

“การตีความใหม่” ในบริบททางสังคมปัจจุบันที่แวดล้อมด้วยระบบทุนนิยมและการท่องเที่ยว อนาคต “ความเชื่อสัตย์” ของเรื่องพันท่ายนรสิงห์จึงไม่ใช่มีไว้เพียงนำไป “สั่งสอน” หรือ “เป็นตัวอย่าง” ให้กับบุคคลอีกต่อไป แต่ถูกนำมาใช้เพื่อรองรับนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ของภาครัฐในสมัยนี้

อย่างไรก็ตาม คุณประโยชน์ประการหนึ่งที่ได้จากการผลิตซ้ำเรื่องพันท่ายนรสิงห์ นอกเหนือจากเรื่องการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ คือ การก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งองค์ประกอบทางวัตถุ สถานที่ สิ่งแวดล้อม และการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของคนในชุมชน ช่วยสร้างสำนึกอัตลักษณ์ท้องถิ่นและเมื่อสังคม หรือ “คนนอก” รับรู้กันอย่างกว้างขวาง ก็ช่วยสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชนถึงการมีตัวตนในฐานะที่เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน ซึ่งจะช่วยต่อยอดย้ำความทรงจำร่วมและสำนึกในการมีอัตลักษณ์ร่วมกันของคนในชุมชนจนกลายเป็นพลังสำคัญที่ทำให้ชุมชนแข็งแกร่งขึ้น

บรรณานุกรม

- Chaichana, Parichad. (2001). *The communication process in the Rrevitalization of the past: The cases of Phra Suphankalaya and Phantai Narasingha* (Unpublished master's thesis). Dhurakitpundit University, Bangkok, Thailand. (in Thai).
- Chitsa-nga, T. (2014). Panthai Narasingha in Thai historical context. *Journal of Thai Studies*, 11(1), 81-126. (in Thai).
- Damrong Rajanubhab, Prince. (1951). *Gathering the writing*. Phra Nakhon, Thailand: Klangwitaya. (in Thai).
- Department of Education. (2007). *The royal chronicles, R.E. 120 Edition (2nd ed.)*. Bangkok, Thailand: The Historical Association. (in Thai).
- Department of Fine Arts, Division of Literature and History. (1999). *The golden jubilee collection of the royal chronicles: Vol. 2*. Bangkok, Thailand: Author. (in Thai).
- Limlertsathien, P. (2016). The outstanding characteristics of political poem between 2007 and 2012. *University of the Thai Chamber of Commerce Journal*, 36(1), 61-177. (in Thai).
- Meepakdee, K. (2015). The provincial seals: From semiology to mythology. *University of the Thai Chamber of Commerce Journal*, 35(1), 125-143. (in Thai).
- Nathlang, S. (2004). *Folklore theory in urban legends and tales analysis*. Bangkok, Thailand: Academic Research Publications. (in Thai).
- Nathlang, S. (2015). Synthesizing the dynamics of traditions and rituals in Thai contemporary society. In S. Nathlang (Ed.), *Creative traditions in Thai contemporary society* (pp. 357-382). Bangkok, Thailand: Sirindhorn Anthropology Center. (in Thai).
- Nathlang, S. (Ed.). (2015). *Thai urban tales amidst the changing world*. Bangkok, Thailand: Sirindhorn Anthropology Center. (in Thai).
- Panthai Narasingha Foundation. (2007). Panthai Narasingha amulets and souvenirs. Retrieved May 15, 2016, from http://www.sanpantainorasing.org/default.php?modules=project&data=list&view_id=51 (in Thai).
- Poetry narrating royal chronicle paintings*. (1983). Bangkok, Thailand: Amarin Printing. (in Thai).
- Sakorn News Online. Samutsakorn: The city of honesty. Retrieved June 10, 2016 from <http://www.sakhononline.com/news/?p=14723> (in Thai).
- Samutsakorn Province. (2014). Samutsakorn Provincial Integrated Administration Committee meeting minutes (1/2014). Retrieved May 25, 2016, from <http://www.samutsakhon.go.th/data/kgb/meet1-57> (in Thai).
- Sornsuwan, A. (2007). The royal chronicles picture poems: A historical study. In

S. Yimprasert (Ed.), *Stream of the past* (pp. 125-173). Bangkok, Thailand: Chulalongkorn University. (in Thai).
Sujchaya, S. (2015). Folklore theory application to amulet production nowadays. In S.

Nathlang (Ed.), *Thai urban tales amidst the changing world* (pp. 71-155). Bangkok, Thailand: Sirindhorn Anthropology Center. (in Thai).